

Олексій Короткий,

асистент кафедри історії та філософії
Бердянського державного
педагогічного університету,
Бердянськ — Запоріжжя, Україна

e-mail: davidmartinandreaskorelli@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6267-3321>

Oleksii Korotkyi,

Assistant Professor of the Department
of History and Philosophy,
Berdyansk State Pedagogical University,
Berdiansk — Zaporizhzhia, Ukraine

Створення арештантських рот морського відомства в Херсонській губернії

У статті досліджено хід та особливості формування арештантських рот морського відомства в Миколаєві в період 1825–1830 рр. Розглянуто джерела їхньої комплектації та роль у процесі урбанізації міста й розбудові Чорноморського флоту. Зроблено висновки про те, що арештантські роти були засновані з метою розбудови інфраструктури Миколаєва. Їх створення було частиною процесу мілітаризації примусової праці, який відбувався в Російській імперії у першій половині XIX ст.

Ключові слова: арештанти, арештантські роти, Чорноморський флот, Миколаїв, адміралтейство.

The Creation of Arresting Departments at the Maritime Authority in Kherson Governance

The article examines the process of formation of arresting departments at the Maritime Authority in Mykolaiv. The reasons underlying the creation of maritime arresting departments and the difficulties that arose during their formation are analysed. In particular, it is found that the main reason was the need for cheap labor for the active development of Mykolaiv and the strengthening of the Black Sea Fleet. Sources of equipment and replenishment of the arresting companies, as well as their location and role in the process of Mykolaiv urbanization and the development of the Black Sea Fleet are studied. The detainees were mostly convicted military men who were transferred from other places of imprisonment to ensure the construction of important facilities of the city and the navy. A large part of the detainees was filled with beggars. The use of their work contributed to the development of the infrastructure of Mykolaiv as an important seaport. The management system of detention centers and their internal structure are also investigated. The detainees were at a low level of the social hierarchy, their rights were limited, and their activities were subject to strict military control. It is concluded that the arresting companies were founded in order to build the infrastructure of Mykolaiv, to meet the needs of the Black Sea Fleet and, in general, to militarize forced labor in the empire in the first half of the 19th century.

Key words: prisoners, arresting departments, Black Sea Fleet, Mykolaiv, Admiralty.

Правління Миколи I в Російській імперії було часом перших серйозних спроб реформувати традиційні для Східної Європи практики обмеження волі. Збільшення мобільності населення, злочинності та рух за тюремні реформи робили проблематичними функціонування застатків, що вимагало реорганізації карної системи. В цей час колонізаційні процеси Південної України створювали з регіону ефективне поле для експериментів з використання примусової праці. Продовжуючи рух на мілітаризацію в поєднанні економічних потреб з військовою

дисципліною, що було апробовано в військових поселеннях, влада засновує на Півдні перші арештантські роти.

В історіографії відсутні комплексні дослідження з історії арештантських рот у Російській імперії, зокрема й морського відомства. Окремих питань історії арештантських рот на Півдні України торкалися у своїх дослідженнях П. Кравчук (2014), О. Губарь (2010), Т. Гончарук (2010) та О. Короткий (2020). Щодо історії формування арештантських рот морського відомства в Миколаєві, то їх вивчення обмежується краєзнавчими публікаціями, серед яких

можна виділити розвідку про тюремну Свято-Олексіївську церкву І. Гаврилова та Д. Оранського (2010).

Метою статті є аналіз формування арештантських рот морського відомства в Миколаєві в контексті мілітаризації підневільної праці в Російській імперії.

Перша половина XIX ст. була часом активної розбудови інфраструктури Південної України. Переслідуючи військові та торговельно-економічні цілі, Російська імперія переймалась облаштуванням міського простору, насамперед міст-портів, таких як Одеса, Херсон, Миколаїв. Величезна потреба в робочій силі не могла бути задоволена вільнонайнятими працівниками, адже зростання цієї верстви населення стримувалося існуванням кріпосного права. Особливо актуально ця проблема відчувалася в Північному Причорномор'ї, де міста були доволі малочисельні. Погіршувала ситуацію зі збільшенням населення наявність у регіоні закритих міст, в яких отримання статусу містянина було доволі обмеженим. Одним із таких міст був Миколаїв (Константинова В., 2004. С. 50). Тому влада постійно використовувала тут арештантів на міських роботах.

Наявність фортець та портів зумовлювала велику кількість військових і воєнізований характер адміністрування. Населення портового Миколаєва в період облаштування порту складалось переважно з дрібних чиновників, відставних морських чинів та інвалідів з їхніми сім'ями, а головна увага населення була прикута до корабельної верфі¹. Наявність у місті адміралтейства та значної кількості військових зумовили функціонування тут арештантських рот з великою кількістю в'язнів. У 1826 р. в місті налічувалось 16 арештантських рот числом 1920 осіб (Крючков Ю., 2008. С. 314). У 1822–1823 рр. у Миколаєві та хуторах проживало 10 931 осіб (Левченко Л., 2006. С. 143).

Підпорядковувались роти оберінтенданту Чорноморського флоту та портів. У 1825 р. було наказано сформувати з 2000 арештантів, які перебували в чорноморських портах, зокрема з цивільних злочинців і волюг, переданих туди з найближчих губерній, 15 арештантських рот для використання їх на адміралтейських роботах (Яневич-Яневский К., 1881. С. 233). У наступному році видається указ про створення арештантських рот морського відомства² та формування їх починається у Миколаєві.

Арештантські роти морського відомства в Миколаєві в кількості 8 рот були сформовані з арештантів як самого міста, так і Херсону. 8-ма рота розміщувалась в редуті, а сім інших — в блокшивах — кораблях-тюрьмах³. Перші такі плавучі тюрми з'явилися в Миколаєві ще в 1807 р. Спочатку їх використовували для полонених турків, яких тоді в районі міста було понад 16 тис. (Крючков Ю., 2008. С. 260). Після зосередження в 1820-х роках кораблебудування в Миколаєві до міста відправляють старі кораблі з Херсону, що дало змогу розмістити в них велику кількість арештантів. Водночас це спричинило й погіршення умов утримання в'язнів, адже тиснява в корабельних тюрмах призводила до постійних хвороб і смертей (Асланбегов А., 1873. С. 42–44). Однак через брак адміністративних будівель розмістити велику кількість арештантів інакше було неможливо.

Дещо вирішити проблему з перенаповненням блокшивів мав споруджений за проектом архітектора Ф. Вунша морський острог (Крючков Ю., 2008. С. 303, 307, 466). Морський острог було збудовано 1828 р., розташовувався він неподалік адміралтейства, на перетині Одеської та Острожної (з 1835 р.) вулиць (Крючков Ю., 1997. С. 58). У 1858 р. острог був розширений за рахунок придбання нових приміщень, які використовувались для пересилки арештантів громадського відомства⁴. Однак, за спогадами М. Аркаса, блокшивами продовжували послугуватися і пізніше — в 1840-х роках. Так, генерал-ад'ютант згадує про існування після 1842 р. корабля «Миколай», який стояв у кінці стрілки на річці Інгул і використовувався для утримання в'язнів (Денисов А., 1887. С. 26).

На початковому ж етапі існування арештантських рот у Миколаєві було два блокшиви — лінійний корабель «Брієн», споруджений 1813 р., і перероблений на в'язницю в 1826 р. парусний фрегат «Лілія» 1806 р.⁵ Обидва кораблі були побудовані в Херсоні та зрештою переведені в Севастополь і пізніше — в Миколаїв (Веселаго Ф., 1872. С. 458–459, 474–475). Таким чином, станом на 1826 р. — першу половину 1827 р. на двох судах постійно перебувало сім із восьми арештантських рот морського відомства, що приблизно мало дорівнювати 700 особам (з усіх 814 арештантів), за якими наглядало 3 офіцери⁶. За даними Ф. Веселаго, впродовж 1827 р. на блокшиви в Миколаєві було перетворено ще три кораблі, серед яких і був описаний М. Аркасом

¹ Путеводитель и адрес-календарь города Николаева на 1869 год. Николаев: Типография управления Николаевского порта, 1869. С. 5.

² Полное собрание законов Российской империи. Собр. 2: в 55 т. Т. 1. Санкт-Петербург: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. С. 1011.

³ Російський державний архів військово-морського флоту (далі — РДАВМФ). Ф. 89. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 9.

⁴ Державний архів Одеської області. Ф. 196. Оп. 13. Спр. 13. Арк. 1.

⁵ РДАВМФ. Ф. 89. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 20.

⁶ Там само. Арк. 21.

«Миколай», спущений на воду ще 1816 р. (Веселаго Ф., 1872. С. 461).

Причиною розподілу арештантів на тих, хто перебував в редуті, і тих, хто тіснився в блокшивах, було те, що деякі арештанти мали жінок, які воліли слідувати за своїми чоловіками в місця відбування ними покарання. Саме тому рота № 8 розміщувалась в редуті. Таким чином, наявність поряд дружин для арештантів морського відомства передбачала не тільки підтримку від них, але й можливість відбувати покарання в кращих умовах. Так, арештанта Івана Угланова перевели з блокшиву до редуту «у зв'язку з прибуттям законної його дружини»⁷.

Той факт, що перебування в редуті було набагато кращим, привілейованим для в'язнів порівняно з блокшивами, ілюструє також випадок з арештантом Семеном Полновим, якого в 1827 р. бригадний командир за гарну поведінку рекомендував поселити в редуті, не викреслюючи, однак, зі списку своєї роти⁸.

Влада мала певні труднощі з укомплектуванням арештантських рот офіцерським складом. Про це свідчить той факт, що набирати офіцерів для рот доводилось аж з Харківської губернії. Зокрема, фельдфебелю Семену Самойлову довелося залишити в Харкові куплений в 1825 р. за 100 рублів будинок⁹, а підпоручик Самодуров з харківського гарнізону захворів у дорозі, добираючись до Миколаєва¹⁰.

Адміністративний корпус однієї арештантської роти морського відомства мав складатися з одного штаб- або оберофіцера, який був на чолі роти, йому підпорядковувались 16 унтер-офіцерів і один барабанщик. У кожній роті мало перебувати по 120 арештантів, кожні 8, 10 чи 12 з яких складали відділення. В одне відділення добирались засуджені за схожими злочинами. Поза тим арештанти одного батальйону поділялись на два розряди. Перший із них складали засуджені на певний термін до кріпосних робіт, а другий — волоцюги та біглі військового відомства. Волоцюги мали утворювати окрему роту в чисельності від 100 до 140 осіб. Ізоляція волоцюг в окрему роту була пов'язана, вірогідно, з існуванням думки про їхній згубний вплив на інших арештантів. Окрему категорію складали засуджені на довічне ув'язнення, які мали поділятися на відділення за опанованими ними ремеслами: каменярі, теслярі тощо¹¹.

Адміністративний склад арештантської роти мав слідувати не тільки за ізоляцією в'язнів та виконанням ними робіт, але й за тим, щоб

життя арештантів якомога точніше відповідало військовому укладу. Офіцери мали стежити, щоб в'язні були вимиті, підстрижені й побриті, «немов би знаходились на службі»¹². Командири рот мали слідувати й за тим, щоб арештанти не носили жодного одягу, окрім передбаченого положенням. Проте реальний стан справ свідчив про те, що саме цей припис систематично не виконувався і, перебуваючи на роботах у місті, арештанти, вдягнувшись у «партикулярний одяг», розчинялись серед поселенців, які працювали поряд¹³.

На етапі комплектування арештантських рот морського відомства виявилися й інші труднощі, зокрема боротьба між містами за арештантів. Вочевидь постійне використання підневільної праці арештантів для міських потреб призводило до певної залежності міст Херсонської губернії від такого трудового ресурсу. У 1827 р. під час формування військово-робочих рот Миколаєва було зроблено розпорядження Виконавчої експедиції про переведення всіх арештантів з Херсонського редуту до Миколаєва. У відповідь на це Херсонська портова контора зауважувала, що має в арештантах велику потребу і прохала залишити в редуті 42 арештанти й на додачу до цих ще 10, які б ремонтували в адміралтействі та біля нього дороги, адже ті «після кожного дощу обов'язково потребують ремонту»¹⁴.

За свою роботу арештанти морського відомства отримували невеликі кошти, які до початку пенітенціарних перетворень видавались їм на руки. Проте в 1820-х роках держава починає боротьбу з такою традицією. Вже на самому початку формування арештантських рот морського відомства в Миколаєві командирі військово-робочого батальйону Бережнову було доставлено розпорядження про необхідність зберігання кормових коштів і коштів, зароблених арештантами, у казначействі для покращення стану самих рот¹⁵.

Укладались такі роти переважно з двох категорій арештантів — приписаних до морського відомства, які відбували покарання за кримінальні злочини, та цивільних, які були або покарані судом, або звинувачені у волоцюжництві¹⁶. Цивільні арештанти в військово-робочих ротах отримували дещо подвійний статус, адже, залишаючись фактично під цивільним відомством, мали не тільки підпорядковуватись у ротах військовому керівництву, але й карались за нові проступки військовим судом. Такий указ було видано на початку 1826 р., коли виявилось, що арештанти громадського відомства «віддають перевагу ув'язненню

⁷ РДАВМФ. Ф. 89. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 22.

⁸ Там само. Арк. 23.

⁹ Там само. Арк. 25.

¹⁰ Там само. Арк. 12.

¹¹ ПСЗРИ, 1830. С. 1011.

¹² Там само. С. 1012.

¹³ РДАВМФ. Ф. 89. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 2.

¹⁴ РДАВМФ. Ф. 89. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 8.

¹⁵ РДАВМФ. Ф. 89. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 1.

¹⁶ ПСЗРИ, 1830. С. 305–306.

в громадських тюрмах, де вони весь час ведення справи і збирання довідок утримуються в суцільній бездіяльності», а після покарання арештантськими ротами починають давати нові свідчення або в самих військово-робочих ротах чинять нові правопорушення, щоб повернутись до цивільної в'язниці на час нового слідства¹⁷. Незабаром це правило буде поширено і на арештантів морського відомства. Безпосередньою причиною такого указу стало звернення головнокомандуючого Чорноморським флотом Олексія Грейга, який вказував, що повернення арештантів до тюремних замків обтяжує цивільне відомство і вповільнює роботи Чорноморського департаменту¹⁸. Варто зауважити, що якщо саме звернення датувалось 1824 р., то схвальна резолюція по ньому була отримана лише у 1826 р. Це правило мало зачитуватися арештантам і в Миколаєві¹⁹.

Однією з основних причин цих масових спроб арештантів ухилитися від ув'язнення була, звісно, необхідність щоденної важкої праці. Якщо в цивільних в'язницях робота могла бути влаштована тільки у великих губернських тюрмах на 400 чоловік, як це, наприклад, було організовано в Одеському тюремному замку, то в менших тюремних замках жодної роботи для в'язнів не існувало.

Про початок роботи арештантів військово-робочих рот сповіщав барабанний бій, почувши який арештанти мали вишикуватись по своїх відділеннях в шеренги і ряди. За цим починалась перекличка, після завершення якої в'язні під проводом унтерофіцера і з супроводом конвою з кріпосного гарнізону відправлялись на роботу в місто, де перебували до вечора²⁰. Коли арештанти поверталися до острогу чи блокшивів, їх обшукували на предмет виявлення в них «шкідливих речей чи грошей»²¹.

Характер робіт, виконуваних арештантами, був різним. Однак найчастіше це було облаштування міської інфраструктури, наприклад розчистка фарватеру річки Інгул від 8 до 21 футів (Асланбегов А., 1873. С. 42), заниження берегу Південного Бугу для побудови мосту, побудова дороги на Варварівський міст (Лагошняк О., 2014. С. 29–30); арештанти рівняли пагорби, розбирали старі будівлі (Там само. С. 29–30, 63). Коли флот очолював А. Грейг, який особливо піклувався про офіцерський склад та здоров'я військових, арештантів почали використовувати і на вальових роботах, де вони замінили військові команди (Асланбегов А., 1873. С. 45; Левченко Л., 2006. С. 63).

Ще масштабнішими були роботи зі створення Спаського самоспливного водопроводу, розробленого французьким інженером на російській службі Антуаном Рокуром. Ще на батьківщині А. Рокур використовував арештантську працю на будівництві Тулонського порту і повторив цей досвід у Миколаєві. У результаті силою в'язнів було прокладено кілометри водопроводу від спаських джерел, з яких до міста надходила питна вода (Крючков Ю., 2008. С. 314).

Цінним джерелом для відтворення всього спектра робіт, який виконували арештанти морського відомства, є табель «про стан і використання військово-робочих арештантів» за 1830 р.²², де вказувалося, що серед 814 арештантів були сажотруси, писарі при штабі та канцелярії, чоботарі та кравці, ковалі, теслярі, каменярі тощо. Найбільше ж серед в'язнів було тих, хто працював на «звичайних робочих» та на різних роботах з кораблебудування²³. Останні уповні могли бути причетні до побудови таких кораблів, як «Пам'ять Євстафія», «Адріанополь», «Анапа», «Анна» тощо, збудованих в 1829–1830 рр. в Адміралтействі (Веселаго Ф., 1872. С. 460–461, 478).

Тяжкі роботи були причиною різних захворювань та нещасних випадків. Адміністративний склад арештантських рот мав не тільки запобігати проявам порушення дисципліни, але й піклуватися про здоров'я ув'язнених. У зв'язку з постійними роботами біля річок бригадним командирам арештантських рот у 1829 р. було розіслано інструкцію щодо того, «як чинити з утопленими людьми»²⁴. Арештантам, які щойно здолали хворобу, мали давати декілька днів відпочинку²⁵. Це свідчить про те, що влада мінімально намагалась піклуватись про здоров'я арештантів військово-робочих рот, адже ті були цінним ресурсом.

Однак серед арештантів морського відомства були й ті, хто не використовувався на роботах. Новоприбулих арештантів відправляли на перевірку до «острожного лазарету», де їх перевіряли на здатність до робіт²⁶. У разі нездатності до корабельних робіт в'язнів залишали для дрібних робіт в острогу або переводили до розряду «слабких». У 1830 р. серед 814 арештантів налічувалося 9 «слабких» в'язнів²⁷.

Піклування про потреби в'язнів не вичерпувалось лише спробами вирішити проблему тісноти в блокшивах та забезпеченням арештантів лікуванням. Одразу після сформування рот в 1827 р. на території, відведених під острог, розпочалось будівництво церкви імені Св. Алексія — доволі

¹⁷ РДАВМФ. Ф. 89. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 1.

¹⁸ ПСЗРИ, 1830. С. 1018–1019.

¹⁹ РДАВМФ. Ф. 89. Оп. 1. Спр. 5. Там само. Арк. 6, 17.

²⁰ ПСЗРИ, 1830. С. 1012–1013.

²¹ РДАВМФ. Ф. 89. Оп. 1. Спр. 34. Арк. 4.

²² РДАВМФ. Ф. 89. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 1–2.

²³ Там само. Арк. 3.

²⁴ РДАВМФ. Ф. 89. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 18.

²⁵ Там само. Арк. 7.

²⁶ РДАВМФ. Ф. 89. Оп. 1. Спр. 34. Арк. 7.

²⁷ РДАВМФ. Ф. 89. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 3.

популярного у фольклорній традиції святого (до сьогодні збереглося декілька варіантів духовних віршів про нього), який вважався заступником бідних, а одним із мотивів його життя було смиренне служіння при батьковому домі (Грушевський М., 2012. С. 362).

Церкву приписали до Адміралтейського собору, з якого до неї було надіслано священника через «покарання» за протизаконні дії, але за нові порушення його теж доволі швидко відсторонили і звідти. Впродовж 1827–1830 рр. формувалась матеріальна база церкви: їй було надано антимінс, ризницю, іконостас та інше необхідне начиння. Керували надалі церквою священники з Адміралтейського собору. Від них не вимагалось постійного перебування при церкві на території острогу, тільки у дні релігійних свят священники відвідували арештантів, служачи в церкві літургію для в'язнів православного віросповідання²⁸.

Таким чином, формування арештантських рот морського відомства Російської імперії

відбувалось впродовж 1826–1827 рр. на основі указів щодо переведення всіх арештантів при адміралтействі в військово-робітничі арештантські батальйони. Створення при морському відомстві арештантських рот було логічним кроком після утворення трьома роками раніше аналогічних рот інженерного відомства. Влада лише продовжила мілітаризацію підневільної праці, розпочату ще з утворення Військових поселень. Організація рот мала місце в розпал розбудови Миколаївського порту, який став головним місцем формування Чорноморського флоту в 1820–1830-х роках. Створення арештантських рот морського відомства в Миколаєві зумовлювалося облаштуванням порту, міської інфраструктури та військового флоту. В'язні утримувалися в лінкорах та фрегатах, переведених з Херсону і перетворених на блокшиви. Однак невдовзі їх перемістили у приміщення колишнього редуту острогу з церквою та лазаретом. Під постійним наглядом офіцерського складу рот, підпорядковуючись військовій дисципліні, арештанти мали стати цінним ресурсом для просування урбанізації в регіоні.

²⁸ РДАВМФ. Ф. 89. Оп. 1. Спр. 34. Арк. 9.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Асланбегов А. Адмирал Самуил Алексеевич Грейг. Санкт-Петербург: Типография морского министерства, 1873. 149 с.
- Веселаго Ф. Список русских военных судов с 1668 по 1860 год. Санкт-Петербург: Типография морского министерства, 1872. 754 с.
- Гаврилов И., Оранский Д. История Свято-Алексеевской (Острожной) церкви. *Николаевский Базар*. URL: <http://bazar.nikolaev.ua/print/515> (дата звернення: 01.03.2023).
- Гончарук Т. Про використання праці арештантів на будівництві Бульварних (Потьомкінських) сходів 1837–1842 рр. *Чорноморська минушина. Записки відділу історії козацтва на Півдні України НДІ козацтва Інституту історії України НАНУ*. 2010. Вип. 5. С. 138–143.
- Грушевський М. Життя Олексія, чоловіка божого. *Твори* у 50 томах. Т. 13. Львів: Світ, 2012. С. 361–366.
- Губарь О. «Энциклопедия забытых одесситов». Драгутинская команда. *Одесский альманах «Дерибасовская — Ришельевская»*. 2010. № 43. С. 55–61.
- Денисов А. Генерал-адъютант, адмирал Николай Андреевич Аркас. Севастополь: Типография Д.О. Харченко, 1887. 298 с.
- Константинова В. Урбанізаційні процеси на півдні України в останній чверті XVIII — середині XIX ст. *Література та культура Полісся*. 2004. Вип. 27. С. 48–52.
- Короткий О. Арештантські роти на півдні України та імперська колонізація другої чверті XIX ст. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки*. 2021. Вип. 52. С. 72–84. DOI 10.31909/26168774.2021-(52)-8.
- Кравчук П. Місця ув'язнення у Південній Україні як складова державного господарства: остання чверть XVIII — перша половина XIX століття. *Музейний вісник*. 2014. № 14. С. 142–161.
- Крючков Ю. История улиц Николаева (топонимический путеводитель по городу и окрестностям). Николаев: Возможности Киммерии, 1997. 149 с.
- Крючков Ю. Олексій Самійлович Грейг і його час. Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2008. 480 с.
- Лагошняк О. Від Старої переправи до Варварівського мосту. Миколаїв: Іліон, 2014. 270 с.
- Левченко Л. Історія Миколаївського і Севастопольського військового губернаторства: 1805–1900. Миколаїв: МГДУ ім. Петра Могили, 2006. 298 с.
- Яневич-Яневский К. Исторический обзор учреждения и упразднения арештантских рот Морского ведомства. *Морской сборник*. 1881. Т. 186. С. 231–244.

REFERENCES

- Aslanbegov, A. (1873). *Admiral Samuil Alekseevich Greig*. Saint Petersburg [in Russian].
- Denisov, A. (1887). *Heneral-adiutant, admiral Nikolai Andreievich Arkas*. Sevastopol [in Russian].
- Gavrilov, I., & Oranskii, D. (2011). Istorii Sviato-Alekseevskoi (Ostrozhnoi) tserkvi. *Nykolaievskii Bazar* [in Russian].
<http://bazar.nikolaev.ua/print/515>
- Honcharuk, T. (2010). Pro vykorystannia pratsi areshintantiv na budivnytstvi Bulvarnykh (Potomkinskykh) skhodiv 1837 — 1842 rr. *Chornomorska mynuvshyna*, 5, 138–143 [in Ukrainian]
- Hrushevskiy, M. Zhytiie Oleksii, cholovika bozhoho. In M. Hrushevskiy, *Tvory u 50-y tomakh* (Vol 13, pp. 361–366) [in Ukrainian].
- Gubar, O. (2010). “Entsyklopediia zabytykh odessitov” Dragutinskaia komanda. *Odesskii almanakh “Deribasovskaia — Rishelievskaiia”*, 43, 55–61 [in Russian].
- Konstantinova, V. (2004). Urbanizatsiini protsesy na pivdni Ukrainy v ostannii chverti XVIII — seredyni XIX st. *Literatura ta kultura Polissia*, 27, 48–52 [in Ukrainian]
- Korotkyi, O. (2021). Areshantski rot y na pivdni Ukrainy ta imperska kolonizatsiia druhoi chverti XIX st. *Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*, 52, 72–84 [in Ukrainian].
- Kravchuk, P. (2014). Mistsia uviaznennia u Pivdennii Ukraini yak skladova derzhavnoho hospodarstva: ostannia chvert XVIII — persha polovyna XIX stolittia. *Muzeinyi visnyk*, 14, 142–161 [in Ukrainian].
- Kriuchkov, Yu. (1997). *Istoriia ulits Nykolaieva (toponimicheskii putevoditel po gorodu i okrestnostiam)*. Nikolaev [in Russian].
- Kriuchkov, Yu. (2008). *Oleksii Samiilovych Hreih i yoho chas*. Mykolaiv [in Ukrainian].
- Lahoshniak, O. (2014). *Vid Staroi perepravy do Varvarivskoho mostu*. Mykolaiv [in Ukrainian].
- Levchenko, L. (2006). *Istoriia Mykolaivskoho i Sevastopolskoho viiskovoho hubernatorstva: 1805-1900*. Mykolaiv [in Ukrainian].
- Yanovich-Yanivskii, K. (1881). Istoricheskii obzor uchrezhdeniia i uprazhneniia arestantskikh rot Morskogo vedomstva. *Morskoi sbornik*, 186, 231–244 [in Russian].
- Veselago, F. (1872). *Spisok russkikh voennykh sudov s 1668 po 1860*. Saint Petersburg [in Russian].

Дата надходження статті до редакції: 07.08. 2023 р.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)